

ISSN: 1308-2140

Volume 12 Issue 20 Summer 2017

Volume
12/20
Summer
2017

TURKISH STUDIES

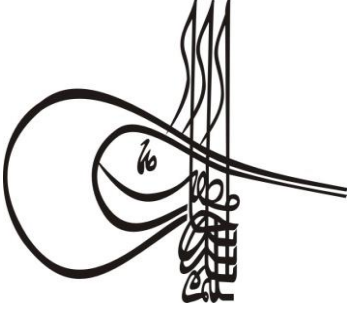
International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

TURKISH STUDIES

KARŞILAŞTIRMALI DİNİ ARAŞTIRMALAR COMPARATIVE RELIGIOUS STUDIES

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/20, p. 37-52

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12218>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ali KAYA – Prof. Dr. Davut YAYLALI

This article was checked by iThenticate.

SEFERİLİKTE MESAFE VE ZAMAN KRİTERİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

*Halil İbrahim ACAR**

ÖZET

Seferilik insanların, hayatın bir döneminde mutlaka karşılaştığı bir durumdur. Bunun varlığı konusunda ittifak olmakla birlikte mahiyeti, İslam Hukuku kaynaklarında tartışmalı bir şekilde ele alınmıştır. Seferilikle ilgili genel bilgilerden ziyade sefer mesafesinin tespitiyle ilgili görüşler önem arz etmektedir. Çünkü yapılacak bu tespitlere bağlı olarak bazı ibadetlerle ilgili hükümlerin değişmesi söz konusu olacaktır.

Sefer mesafesiyle ilgili olarak üç görüş öne çıkmaktadır. 1- Zahirî mezhebinin görüşü. Bu görüşe göre sefer müddeti için bir sınır bulunmamaktadır. Seferilik hükümlerinin uygulanabilmesi için belirli bir mesafeye gitmek şart değildir. Uzak olsun yakın olsun her yolculukta hükümler değişir. 2- Şafîî, Maliki ve Hanbelî mezheplerine göre seferilik ölçüsü orta yürüyüşle iki günlük yolculuk veya ağır yük ve yaya olarak iki konaklık mesafedir. 3-Hanefî mezhebine göre ise üç günlük yolculuktur. Buna göre hükümlerin değişmesini gerektiren mesafenin asgari ölçüsü, mutedil bölgelerde yılın en kısa günleri hesabıyla, orta yürüyüş yani normal yaya yürüyüşü veya deve yürüyüşüyle üç gün üç gecelik yoldur.

Daha sonraki dönemlerde âlimler üç günlük süreyi saate çevirmişler. Bunun için de yılın kısa günleri dikkate alınarak normal yürüyüşle her gün için ortalama 6 saat olmak üzere, üç gün için toplam 18 saat belirlemişler. Bilahare bazı âlimler de saat hesabını kilometreye çevirmiş ve bir kimsenin 18 saatte, yaya veya deve yürüyüşü ile ancak 90 km lik bir mesafeye gidebileceğine, dolayısıyla bu mesafe miktarınca yolculuk yapanların seferi olabileceğine hükmetmişlerdir.

Bu görüşler çerçevesinde kısaca şöyle bir değerlendirme yapılabilir. Seferiliğin tespiti ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de ayet bulunmamaktadır. Sünnet olarak Hz. Peygamber'in uygulamaları bulunmakla birlikte mezhep imamlarının hadis kabul kriterlerinin birbirinden farklı olması sebebiyle aynı hadislerden hüküm çıkarma yoluna gidilememiştir. Dolayısıyla yolculuğun tanımıyla ilgili geçmiş

* Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku ABD, El-mek: hacar1959@hotmail.com

dönemlerde yapılan değerlendirmeleri, İslam hukukçularının bulundukları dönem şartlarını dikkate alarak yaptıklarını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sefer, Seferilik, Mesafe Kriteri, Yolculuk, Zaman Kriteri

ASSESSMENTS OF DISTANCE AND DURATION CRITERIA AT SAFAR

ABSTRACT

Safar is a statement that whole people are experienced at least once a life. Although there is a consensus about existence of safar, properties are polemical in Islamic law. Opinions about distance are more critical than general knowledge about safar. Because, conclusions of worship changes according to these determinations.

There are three significant opinion about safar distance. 1- Zahiri sectarian's opinion. There isn't any restriction about distance and duration of safar. Certain distance for safar is not necessary for applying the conclusions. Effects of safar are valid at any distance. 2- Significant criteria for Safii, Maliki and Hanbali sectarian is going by foot at least two days with normal speed or two days travel with heavy burden 3- Criteria is three days travel for Hanefi sectarian. At least three days (Shortest days of a year) travel by foot or camel with normal speed are changing the conclusions.

In later periods, scholars convert three days to 18 hours with calculation of the 6 hour is the maximum travel time for each day by foot with normal speed. Some scholars convert to duration calculation to distance and draw a conclusion of 90 km is the maximum distance for a people could walk in 18 hours. Because of that these travelers should be named safari which has traveled minimum 90 km.

In accordance with these opinions, we could make a consideration as there is no verse in the Quran about determining of safar. Although there was traditions of Hz prophet, certain decisions couldn't be made because of difference about sectarian imam's hadiths acceptance criteria.

STRUCTURED ABSTRACT

Safar have been applying for Hz Muhammed age. It has been assessed with different approaches but in these days life conditions as changes in transportation vehicles, it becomes trouble for woman who are going to school, working or traveling. There are many questions in the mind. Specifically, could woman travel alone who have to go to different places to study or want to visit relatives like her parents or do they need a mahram to travel?

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/20

These issues haven't discussed in the past. Because most of women haven't travelled to other cities to study or to work. They usually live whole life where they born. They have married with the men who live in same or very close cities. Also they would not feel the need to travel alone because of limited travel vehicles and facilities.

Muslims are in a dilemma today as girls are being absorbed into intensive education and travel possibilities are developing. On one side, the idea of women not being able to travel alone to places farther than the 90 km expedition, on the other side the difficulty of having a mahram beside on all trips. This difficulty could arise from financial impossibilities or from workload of mahram.

In this case, Muslims act contrary to the rules contained in catechism because of necessity. Even the deciders send their girls or spouses alone to places farther than 90 km, on the other hand same deciders support that people should pray as a safari if they stay less than 15 days. It is certain that there is a conflict on this subject. People could be either safari or not on a travel. The most plausible explanation for this conflict is that today's journeys are safer than in the past. If this answer is deemed sufficient, then we should also say that a woman can travel alone safely in metropolitan cities, or at a distance of 5-10 km or less than 90 km. However, as far as we can see in press and media, there is no trust factor when traveling outside the city, even within the city.

If we analyze the sources, we could face that there is no verse in the Qur'an concerning the determination of the safar. Although there are practices of Hz. Muhammed as a circumcision, there could not be made a certain judgment on the these hadiths because especially Ebu Hanife and other sect imams had different hadith acceptance criteria. Hence different opinions emerged. We can express that the classical period jurists have considered two different criteria for journeys. One is distance and the other is time criteria. When these criteria are determined, rests and breaks are included in pedestrian and camel walk.

According to the majority except Hanafis, the journey is defined as a two-day walking distance with average speed or two resting places distance by walk on foot with heavy load. This distance is estimated approximately 88.7 km.

According to the majority of Hanafi, the journey is defined as a three-day walking distance with average speed. A three-day journey corresponds to an eighteen hour period, assuming that people couldn't travel continuously without resting on past day's conditions and also they could travel at least six hours from twilight to noon. Therefore, nowadays the eighteen hour journeys with buses which are now regarded as ordinary travel vehicle on land, should make the application of safar provisions necessary. Also three-day walking distance and eighteen-hour journeys have recently been turned into miles and this distance is determined about 90 km. The acceptance of this determination, invalidates the rules which is mentioned in the classic fiqh books. The reason for this determination is that the implementation of the three-day criteria has become almost impossible in terms of its safar rules. According to this opinion, the traveler is regarded as a safari even if he moves this distance in a shorter time, on the other hand according to the

the classical period Hanafi jurists, anyone can't be safari who goes to 90 km distance.

Here is a question that could come to mind: Is the distance criterion of approximately 90 km, which they have recently identified and agreed upon on almost all scholars, an invariant criteria? The answer to this question is as follows:

We could opine on this issue because the safar distance is not precisely determined by clear verse and hadith. Also technological developments can cause changes in rules based on time and place. Parallel to these developments, it is not possible to consider the pedestrian or camel walk as a criterion because of the significant changes in transportation vehicles. Today, there is no one who travels like this. The vehicles that people usually use must be taken into account.

As a result, it is necessary to accept the criteria of mujtahid imams and other criteria that adopted in subsequent periods. Therefore, it would be correct to say that "if the 18-hour-long distance is traveled by ordinary transportation vehicles, safar rules could be applied" as Elmalılı Hamdi Yazır also supports because of the convenience.

Keywords: Safar, Safari, Distance Criteria, Travel, Duration Criteria

Seferilikte Mesafe Ve Zaman Kriteri İle İlgili Değerlendirmeler

Giriş

Seferilik, Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar uygulama alanı bulan, farklı yaklaşımlarla hakkında değerlendirmeler yapılan, ancak özellikle günümüzde tahsil hayatına atılan, hayat şartlarının değişmesi ve ulaşım vasıtalarının gelişmesi sebebiyle tek başına seyahat yapma zorunluluğu hisseden kızlar açısından sorunların çıkmasına sebep olan önemli bir konudur. Şöyle ki, bulunduğu şehirden farklı yerlere okumak için gitmek durumunda olan kız öğrenciler, acaba bu seyahatte tek başına yolculuk yapabilecekler mi? Yine sıla-i rahim yapmak isteyen bir kadın, farklı şehirlerde bulunan ebeveyninin ya da kardeşlerinin yanına tek başına gidebilecek mi? Yoksa bu kimselerin yanlarında mutlaka bir erkek mahreminin bulunması mı gerekecek?

Geçmiş dönemlerde bahsi geçen konular bu açıdan pek tartışılmamıştır. Zira kadınların çoğu, günümüzde olduğu gibi tahsil hayatı için farklı şehirlere gitmez, genellikle doğup büyüdükları yerlerde yaşar ve hayatlarını orada idame ettirirlerdi. Evliliklerini de ya kendi bulundukları yerleşim birimlerinde ya da yakın mesafelerde bulunan köy ve şehirlerde ikamet eden erkeklerle yaparlardı. Ayrıca seyahat vasıta ve imkânları da çok kısıtlı olduğundan tek başına yolculuk yapma ihtiyacını pek hissetmezlerdi!

Kızların yoğun eğitim hayatına atıldıkları ve seyahat imkânlarının geliştiği günümüzde Müslümanlar ikilem içinde kalmaktadır. Bir taraftan ilmihal kitaplarında yer bulan 90 km. lik (Apaydın, "Namaz", İlmihal I, I, 324) sefer mesafesinden daha uzak yerlere kızların veya kadınların tek başına yolculuk yapamayacakları düşüncesi, diğer taraftan her yolculuk esnasında yanında bir erkek mahremi bulundurma zorluğu. Bu zorluk maddi imkânsızlıklardan kaynaklanabileceği gibi mahrem erkeğin iş yoğunluğundan da kaynaklanabilmektedir.

Bu durumda birçok Müslüman, ne yapalım bunda zaruret vardır diyerek ilmihallerde yer alan hükümlere aykırı uygulamalar içinde kendini bulmaktadır. Hatta bu konuda karar verici konumda

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/20

olanlar, bir taraftan kız veya eşlerini 90 km'den uzak yerlere tek başına gönderirken, diğer taraftan gittikleri yerlerde 15 günden az bir zaman kalmaları halinde namazlarını seferi olarak kılmaları gerektiğini söylemektedir. Bu hususta bir çelişkinin varlığı muhakkaktır. Bir kimse böyle bir yolculukta ya seferidir ya da değildir. Bu konuda söylenebilecek en makul açıklama, günümüz yolculuklarının geçmişe göre daha güvenli bir şekilde yapılmakta olduğudur. Bu şekilde verilecek bir cevap yeterli kabul ediliyorsa, o zaman bir kadının metropol şehirlerde veya 5-10 km lik bir mesafede ya da 90 km den daha az mesafedeki yerlere tek başına güvenli bir yolculuk yapabileceğini de söylememiz gerekmektedir. Ancak basın ve yayın organlarında gördüğümüz kadarıyla, değil şehir dışına yolculuk, şehir içinde yapılan yolculuklarda dahi güven unsuru her zaman bulunmamaktadır.

Seferilik konusunun önemi sadece kadınların seyahatiyle sınırlı değildir. Bu önem, kurban ve kısmen de olsa oruç meselesinde de kendini göstermektedir. Çünkü seferiliğin tespitiyle ilgili görüşler bu ibadetlerle ilgili hükümlerin de değişmesine neden olmaktadır. Nice insanlar vardır ki, seferiliğin 90 km ile gerçekleştiği düşüncesinden hareketle gittikleri yerlerde imkânları varken kurban kesmemekte, oruç ibadetini de bilahare kışın kısa günlerde tutarım düşüncesiyle vaktinde eda etmemektedir. Bu konuda seferilik mesafesiyle ilgili ilmi hal kitaplarımızda yer alan 90 km şeklindeki hüküm, belki de gerçekte seferi olmayanların kurban ibadetini yerine getirmemesine, Ramazan ayında da oruç tutmamasına sebep olmaktadır.¹

Seferlik, geniş bir konudur. Bunun varlığı konusunda ittifak olmakla birlikte mahiyeti, fıkıh kaynaklarında tartışmalı bir şekilde ele alınmıştır. Biz bu makalemizde seferilikle ilgili genel hükümlerden ziyade, bahsi geçen sorunlardan hareketle tartışmaların yoğunlaştığı sefer mesafesi konusunda geçmişten bugüne verilen hükümlerle, topluma yön veren müçtehitlerin yaklaşımlarını zikrederek bir değerlendirme yapma gayreti içerisinde olacağız.

Seferilik

Sefer, sözlükte ayrılmak, açığa çıkarmak², bir mesafeyi kat etmek anlamlarına gelir. Terim olarak ise “belli bir mesafeyi belli bir niyetle kat etmek” anlamına gelir. Sürekli olarak ikamet ettiği bir yerden ayrılarak ölçüsü hukûken belirlenmiş bir mesafeye gitmeye başlamış olan kişiye seferî veya misafir denir.

Seferin meşruiyeti Kur'an, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kur'an'da sefer kelimesi yedi ayette yer almaktadır.³ Ayrıca sefer anlamında “darabtu'm- fi'l-ard” (Nisâ, 4/ 101.), “ibn sebil” (Bakara, 2/ 177.), “seyr” (Âl-i İmrân, 3/ 137.) gibi kelimeler de yer almaktadır. Sefer kelimesi hadislerde de çokça geçmektedir. Hz. Peygamber hac ve umre yanında askerî ve başka nedenlerle birçok yolculuk yapmış, yanında bulunan sahabeler onun ibadetlerle ilgili uygulamalarını dikkatle izleyip başkalarına aktarmışlardır. Hz. Peygamber sefer mesafesindeki yolculuklarda dört rek'atlı namazları kısaltarak kılmıştır. Bununla ilgili tevâtür derecesine ulaşan rivayetler bulunmaktadır.

Sefer Mesafesi

Sefer mesafesiyle ilgili birçok görüş bulunmakla birlikte öne çıkan üç görüş üzerinde durulacaktır.

¹ Ebû Ca'fer et-Tahâvî, kadının mahremsiz olarak hangi şartlarda yolculuk yapabileceği ile ilgili olarak yedi farklı görüş zikretmektedir. Bkz. “Mahrem Bulunmaması Durumunda Kadının Haccı Meselesi”, Çev. Recep Cici, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, S.7, C.7, s.651- 659.

² Yolculuk insanların iyi ve kötü huylarını ortaya çıkarır.

³ el-Bakara, 2/ 184-185, 283; en-Nisâ, 4/ 43; el-Mâide, 5/ 6; et-Tevbe, 9/ 42; el-Kehf, 18/ 62.

I-Zahiriler Ve Diğer Bazı Müçtehitlerin Görüşü

Zahiri mezhebine mensup müçtehitler, Nisâ süresi 101. ayetinde yer alan “darabtu’m fi’l-ard” kelimesinden hareketle sefer müddeti için bir sınır bulunmadığı görüşündedir. Onlara göre namazların kısaltılmasını mubah kılan ayet mutlaklıdır. Orada ruhsattan yararlanma konusunda yolcular arasında bir ayırma gidilmemiştir. Mesafe takdirinin yapılması ayetteki hükme ilave anlamına gelir. Ayrıca Kur’an’ın umum ifadesi “haber-i vahid”le tahsis edilemez. Bu sebeple seferilik hükümlerinin uygulanabilmesi için muayyen mesafeye gitmek şart değildir. Uzak olsun yakın olsun her yolculukta namazlar kısaltılır. (İbn Rüşd, 1985, 131; Kurtubî, 1987, V, s. 353) Zahiri mezhebi müçtehitlerinden İbn Hazm’a göre seferiliğin ölçüsü bir mildir. (İbn Hazm, 1968, V, 3.).

İbn Kudâme’ye göre de seferilikte sınırlama getirmek Kur’an’ın zahirine muhalefet etmektir. Çünkü Kur’an’a göre, her hangi bir mesafe sınırlaması olmadan yeryüzündeki her türlü yolculuk için namazların kısaltılması mubahtır. İbn Kudâme’ye göre sınırlama aynı zamanda sünnete de aykırıdır. Zira Enes b. Mâlik’den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber üç mil veya beş fersahlık bir mesafelik yolculuğa çıktığında namazı iki rek’at olarak kılardı (Müslim, Müsâfirun, 12.). İbn Kudâme açıklamasının sonunda, deliller, ister kısa ister uzun olsun her yolcu için namazları kısaltmayı mübah görenlerin yanındadır diyerek görüşünü açıklamıştır. (İbn Kudâme, II, 257-258.).

II-Cumhur Âlimlerin Görüşü

A-Şafii, Maliki Ve Hanbelilerin Görüşü

Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre namazların kısaltılmasını mubah kılan uzun yolculuk, zaman hesabıyla orta yürüyüşle iki günlük yolculuk veya ağır yük ve yaya olarak iki konaklık mesafedir.⁴ Yüklü develerle yürüyüş, konaklama, yeme içme, namaz molaları dâhil mutat bir şekilde yapılan iki günlük⁵ yolculuktur.

Şafii âlimlerinden Remli’ye göre namazı kısaltmak için 8 şart bulunmaktadır. Bu şartlardan biri, uzun bir yolculuğun yapılmasıdır. Bunun ölçüsü gidiş yönünde tahdiden 48 mildir. 48 milden ne kadar az olursa olsun noksanlık, sefer hükmünü düşürür. Bunun için zan yeterlidir. Son dönem Şafii âlimlerine göre seferilik ölçüsünün en azı 81 km’dir. (Remli, II, 257.) Bundan daha az mesafeye gidecek olan yolcu, seferi olarak kabul edilmez.

İmam Malik, seferilik ölçüsünün 4 berid⁶ olduğunu söylemiştir. (İbn Rüşd, I, 131.). Son dönem Mâliki âlimleri seferilik süresi, ağır yük yüklenmiş devenin mutat yürüyüşü ile bir gün bir gece veya iki gündür. Bu da yaklaşık/takribi olarak 81 km’dir. (Zuhayli, 1990, s. 229.)

Hanbeli âlimlerinden Buhuti’ye göre ister kara ister deniz yolculuğu olsun seferiliğin ölçüsü sınırı belirlenmiş/tahdidi değil, yaklaşık/takribi olarak ağır yük ve yürüyüşü veya yaya olarak iki günlük yolculuktur. Bunun rakamsal karşılığı 16 fersah veya 4 berid ya da 48 mildir. Bu da 88.7 km eder. (Buhuti, 2015, I, 292.). Mesafenin bundan bir veya iki mil eksik olması sefer hükmünü değiştirmez. Son dönem Hanbeli âlimlerine göre, uzun yolculuk ister deniz ister kara yolculuğu olsun 4 berid yani ağır yük taşıyan devenin yürüyüşü ile bir gün bir gecelik yolculuktur. (Zuhayli, 1990, 293.). Hangi şartlarda olursa olsun bu asgari mesafenin alınması esastır. (İbn Kudâme, II, 255-256).

Bu mezheplerde son dönemlerde bir gün bir gece gibi farklı görüşler ortaya çıkmış olsa da, ağırlıklı görüş iki günlük yolculuk olarak kabul edilmiştir. İki günde kat edilecek mesafe 4 berid veya

⁴ İmam Şafii’nin bu konuda 1 gün 1 gece şeklinde farklı bir görüşü de vardır. Son görüşüne göre sefer mesafesi 46 mildir.

⁵ Geceler dahil olmadan 2 günlük mutedil yürüyüş şeklinde görüş olmakla birlikte, gündüzler dahil olmadan 2 gecelik mutedil yürüyüş şeklinde görüşler de vardır. Ayrıca istirahat, yemek ve namaz vakitleri de dahil olmak üzere 1 gün ve 1 gece şeklinde görüşler de vardır.

⁶ Berid, seferilikle ilgili mesafe ölçüsüdür. Bunun karşılığı da 88,7 km’dir.

16 fersah ya da 48 mil olarak takdir edilmiştir. 1 berid 4 fersah, 1 fersah 3 mil, bir mil de 12.000 adım veya 1848 metredir. Bunun karşılığı da 88,7 km'dir. Bu ölçü aslında İbn Abbas'ın koyduğu ölçüdür. Çünkü İbn Abbas, Mekke ile Uşfan, Mekke ile Cidde, Mekke ile Taif arasını iki günlük yol olarak belirlemiştir. (İbn Kudâme, II, 256.)

Cumhur âlimler, ayrıca zikredilen mesafenin katedilmesiyle meşakkat ve sıkıntıların yaşanacağı ve böylece ruhsatların meşru kılınmasının gerekçesi olan seferiliğin gerçekleşeceğini kaydetmişlerdir. (Şirâzi, Mühezzeb, I, 109.)

Cumhur âlimler görüşlerini genel olarak şu delillere dayandırmışlardır.

1-Hz. Peygamber Medine'ye 4 beridlik bir mesafede bulunan Zatü'n-Nüsub denilen yere yaptığı yolculuğunda namazlarını kısaltarak kılmıştır.

2- İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir. "Ey Mekke halkı, Mekke Uşfan⁷ arasından daha kısa mesafede namazlarınızı kısaltmayınız. Mekke-Uşfan arası da 4 beriddir" (Dârekutni, I, 387; Beyhaki, Salat, III, 137.). Dârekutni'ye göre bu hadis mevkuf, Beyhâki'ye göre ise zayıftır.

3- İbn Abbas, Mekke'den Cidde, Uşfan ve Taif'e giderken namazlarını kasretmiş ve namazların kasredileceğini, bu yerlerin bunun için uygun olduğunu söylemiştir. İmam Malik, bütün bu yerlerin Mekke'ye olan uzaklığının 4 berid, yaklaşık 88,7 km. olduğunu bildirmiştir (Muvatta, Kasru's-Salat, 3.).

4- İbn Ömer'in Medine'ye 4 beridlik yani 88,7 km'lik mesafede bulunan Reym, Zatü'n-Nüsub ve Taif'e giderken namazları kasrettiği İmam Malik tarafından rivayet edilmiştir (Muvatta, Kasru's-Salat, 3.).

5- İbn Abbas ve İbn Ömer'in 4 beridlik veya 16 fersahlık bir mesafeye gittiklerinde kasr ve iftar ettikleri Buhâri tarafından rivayet edilir. Bu mesafe 16 fersaktır (Buhâri, Taksiru's-Salat, 4.). İbn Abbas ve İbn Ömer bu mesafede namazları iki rek'at olarak kılmış olup kimse onlara muhalefet etmemiştir.

Zikredilen bu delillerden anlaşılmaktadır ki, Cumhur âlimler daha ziyade İbn Abbas ve İbn Ömer'in uygulama ve ifadelerine dayanmaktadır. Hanefilerin esas aldıkları mesh ve kadının mahremsiz sefere çıkmasıyla ilgili hadisler dışında Resulullah'tan sahih bir rivayet olmayınca İbn Abbas ve İbn Ömer'in görüşleriyle amel etmişler ve mesafe birimine bağlı kalmışlar. Sahabe kavli de, hüccet kabul edildiğinden hükümlerin elde edilmesinde delil olarak kabul edilmiştir. Onlara göre bir kimse belirlenen mesafeye normal yürüyüşün dışında çok kısa sürede gitse dahi yine seferi sayılır ve dört rek'atlı namazlarını 2 rek'at olarak kılar (Desuki, I, 359.).

B-Hanefilerin Görüşü

Hiz. Osman, İbn Abbas, İbn Mes'ud, Süfyan'ı's-Sevri, Süveyd b. Gafle ve İbn Ömer'den gelen bir rivayete göre sefer ölçüsü üç günlük yolculuktur. Bu görüş Hanefi mezhebi tarafından kabul edilmiştir (Yavuz, 1997, 296.). Hanefilere göre namazların kısaltılacağı mesafenin asgari ölçüsü, mutedil bölgelerde yılın en kısa günleri hesabıyla, orta yürüyüş yani normal yaya veya deve yürüyüşüyle üç gün üç gecelik yoldur (Kâsâni, 1986, I, 93.).

Mezhepte fersahlara itibar edilmemiştir. Bütün gün, gece vaktine kadar yürümek şart koşulmamıştır. Çünkü gece istirahat vaktidir. Bütün gün yürümeye insanlar ve hayvanlar güç

⁷ Uşfan, Mekke-Medine yolunun 80. Km. sindedir. Allah Resûlü'nün, hicret esnasında, umre ve hac için yaptığı yolculuklarda uğradığı münbit bir vadi'dir.

yetiremez. Yolculuk için, günlük sabah güneşinin doğmasından zevale (öğleye) kadar yürümek şart koşulmuştur.

Hanefî Mezhebinin en önemli üç imamından biri olan İmam Muhammed'in Mebsut olarak da bilinen el-Asl isimli eserinde, üç günden az bir süre yolculuk yapan kimsenin namazları kısaltamayacağı, üç gün veya daha fazla süre yolculuk yapacak olan kimsenin şehirden çıktıktan sonra namazları kısaltabileceği görüşü yer alır (Şeybani, el-Asl, 2014, I, 265.). Ebu Hanife'nin görüşü de bu yöndedir. Ebu Hanife seferilik kriterini belirlerken mesafeyi değil zamanı esas alarak bunu üç günlük yolculuk olarak açıklamıştır. Üç günden daha az yolculuklarda namaz kısaltılamaz (Şeybani, Kitabu'l-Hucce, 2009, I, 167.). Bu yolculuğun ovada yapılması ile dağda yapılması arasında fark yoktur. Ebu Hanife'den yapılan bir rivayete göre de yolculuğun en azı üç konakla takdir edilmiştir. Üç konakla takdir, üç günle takdire yakındır. Zira her gün mutaat olan yürüyüş bir konaktır. Sahih olan görüşe göre yolun kaç fersah olduğuna bakılmaz, aksine kaç gün sürdüğüne veya kaç konak olduğuna bakılır (Merginani, 1986, I, 80.). Ebu Yusuf'a göre de seferilik mesafesi en az iki gün ile üçüncü günün yarısından biraz fazladır (Serahsi, 2009, I, 236.). Hasan b. Ziyad'ın da Ebu Hanife'den bu yönde bir rivayeti vardır.

Şemsüleimme lakabıyla tanınan Serahsi, Mebsut adlı eserinde, namazların kısaltılacağı seferilik süresinin en az üç gün olduğunu ifade etmektedir. Bu süre yaya yürüyüşü veya yavaş ve hızlı olmamak kaydıyla deve yürüyüşüdür (Serahsi, I, 235.). Serahsi, zaman kriterinin daha objektif bir ölçü olduğunu şu ifadelerle izah etmektedir: Fersahla takdirin bir anlamı yoktur. Zira ovada, dağda, karada ve denizde yol durumları dolayısıyla fersah ölçüsü farklı olur. Ovada bir fersah ile dağlık arazide bir fersah aynı olmaz. Ölçü zamanla ve merhalelerle (konaklarla) takdir edilmelidir. Bu durum insanlar nezdinde malumdur. Bu ölçüler objektiftir. Bir tereddüt olduğunda insanlara yani örfe başvurulur (Serahsi, 2009, I, 236.)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden Kuduri (ö. 428/1037), meşhur eseri Muhtasar'ında dört rek'atlı namazın ikişer rek'at olarak kılınması, orucun yenmesi, mestler üzerine meshin üç gün üç geceye çıkarılması gibi bazı şer'î ahkâmı değiştiren sefer, insanın deve ve yaya yürüyüşüyle en az üç gün üç gece uzakta olan bir yere gitmeyi kastetmesidir (Kuduri, I, 105.) diyerek zaman kriterine vurgu yapmıştır.

Hanefî fıkının en tanınmış ve muteber eserlerinden Merginânî'nin (ö. 593/1197) Hidâye'sinde şu ifadeler yer almaktadır. "Bir takım özel hükümleri içinde barındıran yolculuk, deve yürüyüşü ile veya yaya yürüyüşü ile üç gün üç gecedir." (Merginani, 1986, I, 80.)

Mevsili (ö. 683/1284), Hanefî mezhebinin "Mütûn-i Erbaa" olarak bilinen dört temel metninden biri olan "Muhtâr" adlı eserinde, "Bir kimse deve yürüyüşü ile ve yaya olarak üç gün üç gecelik bir yola gitme kasdıyla şehrin evlerinden ayrılınca, yolcu olur" demektedir. Mevsili, mutaat ve vasat olduğu için "deve ve yaya yürüyüşü" nü ölçü almıştır.

İbnu'l-Hümâm'a göre (ö. 861/1457) seferilik hükümlerinin geçerli olabileceği yolculuğun en az müddeti üç gündür. Sefer mesafesini merhale, fersah ve diğer ölçü birimleriyle takdir etmek doğru değildir. Zira tayin edilen mesafe, üç günden az bir zamanda kat edilirse, nassda⁸ belirtilen üç günlük mesh imkânı ortadan kalkacağı için seferilik tahakkuk etmeyecektir. Zira her ne kadar o kişi deve yürüyüşü ile üç günlük mesafeyi bir anda almış olsa bile, seferi olmaktan uzaktır. Aksi takdirde keramet sahibi bir kimsenin uçarak (keramet izhar ederek) üç günlük yolu çok kısa bir zaman diliminde kat etmesi durumunda, namazını kasretmesi gerekecektir. Bu ise meşakkatin mazinnesi olan illetin, yani üç gün ve daha fazla yürüme ölçütünün hiç bulunmadığı bir durumdur. Çünkü üç

⁸ "Mest üzerine mesh (in müddeti) yolcu için üç gün, yolcu olmayan mukim için bir gün bir gecedir." (Ebû Dâvûd, Taharet, 60.)

günlük yolculuk, her yolcunun üç gün süreyle mesh edebileceğini ifade eden nass sebebiyle, seferilikle ilgili hükmün illeti kılınmıştır. Şayet illet yoksa hüküm de yoktur (İbnü'l-Hümmam, II, 4-5.).

Hangi şartlarda yolculuk yapılmış olursa olsun her yolculukta süreye itibar edilir. Buna göre üç günlük seyir her zaman ve her konumdaki yolculukta aranır (İbnü'l-Hümmam, II, 6.). İbnü'l-Hümmam bu görüşleriyle üç günlük zaman süresini seferiliğin gerçekleşmesi için esas almaktadır (Özcan, 1997, s.106).

Şürünbülali,(ö.1069/1659) Nuru'l-İzah isimli eserinde şu ifadeleriyle konuyu merhale veya mesafe ile değil, eyyam (günler) ifadesiyle değerlendirmiştir. Hükümlerin değişmesine sebep olan en az yolculuk müddeti, yılın en kısa günleriyle ve dinlenerek orta yürüyüşle en az üç gün süren bir yolculuktur. Orta hızdaki bir yürüyüşle, karada deve veya yaya yürüyüşü ve dağda da buna muadil yürüyüş kastedilmektedir (Şelebî, 1985, s.83.).

Son dönem Hanefî fakihlerinin önde gelenlerinden İbn Abidin (ö.1252/1836), Alâeddin el-Haskefî'nin ed-Dürrü'l-Muhtâr adlı eserine yaptığı hâşiyesinde üç günlük yolculuğu şöyle açıklar. Yolcu, birinci gün sabah erken yola çıkar da zeval vaktine kadar yürür; konak yerine vararak istirahat için oraya iner. Bu bir merhalelik yoldur. Orada geceleyip ertesi gün yine sabah erken yola çıkar ve zeval geçinceye kadar yürür. Üçüncü gün de yine erkenden yola çıkarak zeval vaktine kadar yürüyerek yolculuk yapar. Bir günlük yürüyüşler bir merhalelik yürüyüşlerdir (İbn Abidin, I, 526).

Hanefî mezhebinin, fetva için tercih edilen ve kuvvetli rivayetlere (zâhirü'r-rivâye) dayanan görüşlerini esas alan, 1664-1672 yılları arasında kaleme alınan ve Hindistan dışında daha çok el-Fetâvâ'l-Hindiyeye adıyla tanınan fetva kitabında, seferiliğin süresi ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmektedir. Bir kimse, sabahın erken saatinden öğleye kadar yürüyüp merhalesine varsa ve oraya konaklasa, orada yatsa ve gecelese, sonra ikinci ve üçüncü günlerde de böyle yapsa, bu kimse misafir (yolcu) olur.” (Komisyon, *el-Fetâvâ'l-Hindiyeye*, I, 138.).

Bazı Hanefîler de seferilik için belirli bir mesafe ölçüsünü dikkate almışlar, bu süreçte mesafenin en az uzunluğu günde 5 fersah olmak üzere 3 günde 15⁹, 18, 21 ve 24 fersah¹⁰ olarak belirlenmiş ve müftabih görüşü olarak 18 fersahlık mesafe kabul edilmiştir. Ancak zamanı ölçü birimi olarak tercih eden müçtehitlerin çoğunluğu tarafından bu görüş tenkit edilmiştir (Kâsânî, I, 93; İbnü'l-Hümmam, II, 4).

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Hanefîlerde müftabih görüş, sefer mesafesinin üç günlük yol olduğudur. Bu yol normal yaya yürüyüşü ile veya istirahat dâhil deve yürüyüşü ile her gün sabahtan öğleye kadar olan yolculuktur. Klasik kaynaklarda bunun saat veya uzunluk ölçüleriyle tespiti söz konusu değildir.

Kur'an'da, “sefer” kelimesi, mutlak ifadelerle zikredilmiş, üç günün esas alınması, müddet ve mesafe ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Bu konuda mevcut rivayetlerin hemen tamamı, Hz. Peygamberin uygulamaları ve O'nun fiillerini anlatan farklı rivayetlerle anlatan sahabe sözlerinden ibarettir. Dolayısıyla konuyla ilgili sübutu ve delaleti kat'i bir nassın bulunmadığını söylemek mümkündür.

Mevcut delillerin fiili sünnet olması sebebiyle, sahabe devrinden itibaren bu rivayetler farklı şekillerde değerlendirilmiş ve buna bağlı olarak farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Seferiliğin müddet ve mesafesiyle ilgili Hanefîlerin sünnete dayalı delilleri kısaca şunlardır.

⁹ Günde 5 fersah yol alınırsa 3 günde 15 fersah yol alınabilir. (Kâsânî, a.g.e.,I, 93.)

¹⁰ İslami kaynaklarda 1 fersahın 3 mil olduğu ittifakla kabul edilir. Buna göre 1 fersah 1848 x3=5.544 m dir.

1-“*Mukim olan bir gün bir gece, misafir (yolcu) üç gün üç gece, mesheder*” (Müslim, Tahâret, 24; İbn Mâce, Tahâret, 86; bkz. Nesâî, Tahâret, 99.). Bu hadis, Ebû Dâvûd’da şu şekilde yer almaktadır. “*Mest üzerine mesh (in müddeti) yolcu için üç gün, yolcu olmayan mukim için bir gün bir gecedir.*” (Ebû Dâvûd, Tahâret, 61.).

Hadis metninde yer alan “*üç gün üç gece, mesheder*” şeklindeki Hz. Peygamber’in ifadesi, misafir hakkında sefer süresinin tayini için zaman ölçüsü olarak verilmiştir. Buna göre kendisine misafir denebilen herkesin, üç gün üç gece süre ile yani 72 saat, mest üzerine meshetmesi caizdir. Çünkü “el-Misafir” kelimesinin başında bulunan “el” harf-i tarifî, istiğrak için olup bütün yolcuları içine alır. Yolculuğun da en az müddeti üç gündür. Üç günden daha az sürede sona erecek yolculuk için, hadiste ifade edilen üç günlük mest müddeti gerçekleşmemiş olur. Dolayısıyla kişi, üç günden az süren yolculuklarda seferi (yolcu) sayılmaz (İbnu’l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 4.). Aliyyu’l-Kari de bu hadisin sefer müddeti için uygun bir delil olduğunu söylemektedir.

2-“*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının yanında babası veya erkek kardeşi veya kocası veya oğlu veya nikâhı haram olan birisi bulunmaksızın üç günlük ve daha fazla yola çıkması helal değildir.*” (Ebû Dâvûd, Menâsik, 2). Bazı hadislerde kadınların kendisiyle sefere çıkabileceği kimselerle ilgili olarak bu kadar detaya girilmeden sadece “mahrem” kelimesine yer verilmiştir.

Hanefiler bu hadisten hareketle, bir kadının yanında mahremi olmadan üç günlük veya daha uzun süreli yolculuğa çıkmasının caiz olmadığını söylemişler. Üç günlük mesafeden daha kısa yolculuğa yalnız başına çıkmasında ise bir sakınca görmemişler. Hz. Peygamber’in bu mesafeyi “üç gün” olarak belirlemesinin anlamı budur. Şayet sefer süresi üç gün ile sınırlanmış olmasaydı, bu süreden daha az bir mesafeye giden kimsenin seferi olması gerekirdi.

Hanefiler, seferilik konusunu bu hadisin hükmüne kıyas etmişler (Şeybâni, Asl, I, 265; Şeybâni, *Hucce*, I, 167.). Nitekim Kâsânî, bu hadisle ilgili olarak şu yorumu yapmaktadır. “Eğer sefer, üç günlük mesafe ile takdir edilmemiş olsaydı, hadislerde seferin üç günle tahsis edilmesinin bir anlamı olmazdı.” (Kâsânî, I, 94.).

Konuyla ilgili delil getirilen yukardaki hadislerin ikisi de meşhurdur. Eğer ayetteki (bkz. el-Bakara, 2/ 185.) mutlak ifadenin takyidi nesihtir denirse, meşhur haberle kitabın neshinin caiz olduğunu söylemek mümkündür (Kâsânî, I, 94.). Bu durumda da zaman ve mesafe bakımından bir takdirin söz konusu olmadığı şeklindeki görüşlere de katılmak mümkün değildir.

C-Son Dönem Âlimlerin Görüşü

Hanefi klasik kaynaklarına göre hükümlerde değişiklik gerektiren yolculuk, normal yürüyüşle en az üç gün veya daha fazla süren yolculuktur. Hanefi fukahasının ekserisi, seferilik süresinin yukarda zikredilen hadislerin delaletiyle, gecesiyile birlikte üç gün olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Bu kriterin belirlendiği geçmiş dönemlerde cari olan yolculuk şekli ve teamülü dikkate alınarak normal kervan yürüyüşüyle, gece ve diğer istirahat vakitleri çıkarılarak fiilen yol kat edilen ortalama süre, günlük 1 merhale (konaklık) yol kat edecek kadarlık bir süre olduğu belirlenmiştir. Buna göre bir kimsenin seferi sayılabilmesi için gerekli toplam süre, üç günde üç konaklık yol kat edecek kadar süre olmaktadır.

Bu üç günlük süreyi sonraki dönem fakihleri, gece ve istirahat için ayrılan süreleri çıkardıktan sonra fiilen yolculuk yapılan kısmı, yılın kısa günleri de dikkate alınarak günlük fersaha çevirmişler. Nitekim fakihler 15, 18, 21, 24 fersah şeklinde farklı mesafelerle üç günlük süreyi takdir etmişlerdir. Bu şekilde takdirlerde bulunan müçtehitler, seferiliğin üç gün olduğu yönünde kanaat belirtmişlerdir (İbnu’l-Hümâm, II, 4.).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/20

Ömer Nasuhi Bilmen de şu sözleriyle fersah ölçüsünün dikkate alınması halinde birçok meselenin çözüme kavuşacağını söylemektedir. “Fersahlar düz yerler ile dağlık ve derelik yerlere göre değişir. Mesela, düz bir yerde bir fersah mesafe bir saatte alınabileceği halde, dağlık bir yerde böyle bir mesafe bir saatte alınamaz. Onun için bu hususta fersah bir ölçü sayılmamalıdır. Şu da var ki, fersaha itibar edildiği takdirde birçok mesele çözülmüş olur.” (Bilmen, İstanbul, 1975, 174.). Bu sözlerin devamında da 18 fersahlık mesafenin kat edilmesi halinde sefer müddetinin tahakkuk edeceği ve seyir vasıtalarının halini dikkate almaya ihtiyaç kalmayacağını ifade etmiştir.

Daha sonra gelen fakihler de üç günlük süreyi saate çevirmişler. Bunun için de yılın kısa günleri dikkate alınarak normal yürüyüşle her gün için ortalama 6 saat olmak üzere, üç gün için toplam 18 saat belirlemişler. Bu belirleme yapılırken 1 konaklık mesafenin kervan yolculuğuyla veya yaya olarak tecrübe edilmek suretiyle 18 saatte 3 konaklık yol katedilebileceği kabul edilmiştir.

Bazı Hanefî fakihler bunu saat olarak kabul etmiş ve bilahare saatleri de kilometreye çevirmişler. Örneğin İbn Abidin’e göre 3 konaklık mesafe, Mısır ve onun arzındaki bölgelerde tahmini 20 saat 15 dakikadır. Şam’da ise senenin en kısa gününde tahmini olarak 19 saat 40 dakikadır. Normal uzunluktaki günlerde ise günde ortalama 7,5 saat yürüyüşle takriben 22,5 saattir (İbn Abidin, I, 526, 527.).

Üç günde kat edilecek 3 konaklık mesafe de günümüz ölçü birimiyle 90 km olarak belirlenmiştir. Bu durum dikkate alınarak son dönemlerde yazılan birçok Hanefi ilmihal kitaplarında 90 km civarında bir yolculuğun seferi sayılabilmek için yeterli olacağı belirtilmiştir. Görülüyor ki, bu görüşte olan Hanefiler kendi mezheplerinin temel görüşleri olan üç günlük vasat yürüyüşü terk edip dolaylı olarak da olsa adeta seferilik için zamanı değil cumhurun görüşü olan mesafeyi kriter olarak kabul etmişlerdir.

1986 yılında vefat eden eski Erzurum Müftüsü Osman Bektaş, “Risaletü’s-Sefer” adlı eserinde İbn Abidin’in “aslında illet meşakkattir. Fakat sefer onun yerine geçirilmiştir. Ancak meşakkatin illet olabilmesi, iptidaen/başlama ve bekaen (yani devam itibarıyla) illet olması şartıyla sabit olur. İptidaen illet olması üç günlük yola gitmeyi kastederek şehrin evlerinden ayrılınması, bekaen illet olması ise yolculuğun üç güne tamamlanması ile tahakkuk eder.” (İbn Abidin, I, 528.) şeklindeki açıklamalarına yer verdikten sonra şunları söylemiştir. “Muhtemeldir ki, belki de bu noktadan hareketle âlimler mutlak olarak her sefere çıkan kimseye ruhsat vermemişler aksine, sefer için bir müddet tayin etmişler ve bu müddeti de yolcuların kendi durumlarına göre beyan etmişlerdir. Yeni vasıtalarla yapılan yolculukta özellikle de üç günden aşağı olan sürelerde illet nerdeyse kesinlikle yok olmuş vaziyettedir. Dolayısıyla ruhsat hükmünün de buna göre olması gerekir. İletin yokluğunda hükmünün de olmayacağı, pek çok hükümde kendisini göstermektedir. Seferilik konusunda da illet bulunmadığında ruhsat hükümleri uygulanmaz. Daha evvelden söylediğimiz gibi hükümler, illetlerine göre şekil alır. İlet varsa hüküm de vardır. İlet yoksa hüküm de yoktur.”¹¹

Osman Bektaş, yukardaki ifadelerinden anlaşılacağı üzere seferiliğin illetini tam meşakkat olarak kabul etmekte ve meşakkatin de ancak üç gün üç gece ile gerçekleşeceği, günümüz seyir vasıtalarıyla belirtilen sürenin altında yapılacak yolculuklarda tam meşakkatin gerçekleşmeyeceği, dolayısıyla bu gibi durumlarda ruhsat hükümlerinin uygulanamayacağı kanaatindedir.

Ayrıca Osman Bektaş, fukahanın “deve ve yaya yürüyüşlerinden” kasıtlarının kafiye yürüyüşü olduğunu, zamanımızda meşhur ve yaygın olan “kafiye”nin karada hiç şüphesiz tren kafiyesi olduğunu, yaya yürüyüşüyle üç günde katedilen mesafenin bir günün bir kısmında kat edilmesi ve

¹¹ Zeki Koçak’ın kaleme aldığı Erzurum Müftüsü Osman Bektaş Hoca’nın Sefer Risalesi’nin tahkikli neşriden, (Kocak, Zeki, “Erzurum Müftüsü Osman Bektaş Hoca’nın Sefer Risalesi -Tahkikli Neşr, Tercüme Ve Değerlendirme-” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2015, S.43, s.66.

bunun çokça tahakkuk etmesi hatta asırlar boyu insanın örflerinde süreklilik arzemesi halinde bile hafifletmeye medar olamayacağını ifade ederek günümüzde 90 km'lik bir mesafenin kısa sürede katedilmesi halinde seferi olunamayacağını ifade etmektedir (bkz. Koçak, 63.).

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tefsirinde seferilik konusunda Hanefi mezhebinin görüşlerini tartışmasız kabul etmektedir. Bunla birlikte klasik Hanefi kitaplarında seferiliğin kriterleri hakkındaki “seyri vasatla üç günlük yol” ifadesinde geçen seyri vasatın zamanın mutad vasıtalarıyla seyri vasat olduğunu söyleyerek görüşünü şöyle açıklamıştır. “İyice kani oldum ki treni ata benzetmekte ve demiryolunu deve yolu zannetmekte çok yanıltıyorduk. Fıkıh bize bu yanıltımımızı gösterip dururken farkına varmıyorduk. Kitaplar bize şer'an seferi, **gidilen yolda mutad olan seyri vasat ile en az üç günlük mesafe katedecek kadar** diye tarif ederek, bu konuda bütün esasın, mutad alışılmış ulaşım vasıtasıyla yolculuğu gösterip dururken biz deve gidişinin ve ayakla yürüyüşün aslı mutlak olduğunu zannetmiştik. Ve her yolun kendi mutadına göre hesap edilmesi gerektiğini düşünmemiştik.” (Yazır, 1970, VIII, XI.). Elmalılı, bu sözleriyle eskiden mutad alışılmış ulaşım vasıtasının yaya veya deve yürüyüşü olduğu için bu şekilde yapılan üç günlük veya on sekiz saatlik yolculuğun esas alındığını, kendi zamanında ise mutad yolculuk vasıtaları farklılaştığı halde yine de yaya veya deve yürüyüşü ile ilgili hükümlerin aynen uygulanmaya devam ettiğini söyleyip bu anlayışın yanlış olduğunu savunmuştur.

Elmalılı, demiryolu, ne deve yoludur, ne yaya yoludur. Ancak tren yoludur. Orada yalnız trenle yolculuk yapılır. Hatta orada başka türlü yolculuk yapmak hem yasaklanmıştır hem de tehlikelidir. Aynı zamanda trenle yapılacak yolculuklar için umumi bir yoldur. Binaenaleyh tren yolcusunun da, trenin mutad seyriyle üç günden yani en az on sekiz saatten daha aşağı süren yolculuklarda sefer ruhsatından istifade etme hakkı yoktur diyerek **yolculuk hangi vasıta ile yapılıyorsa o vasıtanın üç günlük, yani on sekiz saatlik yolculuğunun esas alınması gerektiğini** ifade etmektedir. Buna göre yolculuk demiryolu ile yapılıyorsa bununla on sekiz saatlik yolculuk, deniz yolculuğu yapılıyorsa bunun için de mutad halini alan vapurla on sekiz saatlik yolculuk dikkate alınmalıdır (Yazır, VIII, XII.).

Elmalılı, “bugün kara, deniz yollarından başka bir de hava yolu başlamıştır. Bunu da ayrıca kendi mutadına göre hesap etmek icap ettiğini ancak hava yolu henüz umum için mutad hale gelmemiştir” diyerek henüz uçağın umumi bir seyahat aracı olmadığını söylemekle birlikte, uçağın hava yolunda tek seyahat aracı olması hasebiyle bunun kendi yolunda mutad olarak kabul edilmesinin fıkhen daha uygun bir değerlendirme olacağı kanaatini ifade etmektedir (Yazır, VIII, XII.).

Elmalılı, yine “eğer **uçaklar** dahi umum için mutad hâlini alırlarsa hava yolu onların ortalama hızıyla ölçülmek lazım geleceği gibi **otobüsler** için de trenler gibi, kendi yollarının ortalama seyri üzerine itibar edilmeleri lazım geleceğinde de tereddüt etmem.” (Yazır, VIII, XII.) diyerek kendi dönemlerinde henüz toplumun tümü tarafından mutad halde kullanılmayan bazı hızlı araçların seyrinin dikkate alınmaması gerektiği şeklindeki hükmün kendi zamanında otomobiller için geçerli olduğunu söylemektedir. Ancak ifade etmek gerekir ki otobüsler günümüzde kara yolu için mutad seyir vasıtası haline gelmiştir. Elmalılı'nın bu görüşüne göre günümüzde otobüslerle yapılan yolculuklarda seferilik hükümleri için on sekiz saatlik yol esas alınmalıdır.

Elmalılı, “Ben sefer müddetinin üç gün hesabı ile en az on sekiz saatten aşağı olmamasında ısrar ediyorum. Vapur ve trenle gidenlerin sefer müddetini üç gün hesap etmemek, bu meşhur ve müsellemler olan esasa muhalif olduğundan dolayı hata ve günahdır diye tashih etmek istiyorum. Fıkıh kitaplarında meşhur olan kavil, “*mesiretu selaseti eyyamin bi's-seyril vasat*” değil mi? Benim de devam bu” diyerek sefer mesafesinin on sekiz saatten daha az olamayacağını ifade etmektedir. Hatta Elmalı sefer müddetini günlük altı saat olarak az bulduğunu, sekiz'er saatten yirmi dört saat olarak

tespit edilmesinin ihtiyata daha uygun olduğunu belirtiyor. Ancak on sekiz saati kolaylık olarak gördüğü için şimdilik ondan ayrılmadığını söylüyor (Yazır, VIII, XIII.).

Elmalı'ya göre günün mutat vasıtasıyla on sekiz saatte gidilebilecek bir yere daha hızlı bir araçla daha az bir zamanda gidilse seferilikle ilgili hükümlerden istifade edilemez. Zira iki gün yaya yol giden kimseye sefer ruhsatını vermezken, yarım günlük yolculuklarda sefer ruhsatından istifade ettirmek, şer'i ahkâma muhalefet etmek, anlamına gelir. Elmalı, böyle bir mütalaanın re'sen bir içtihad değil fıkıh kitaplarındaki tarif ve tal'inin yeni hadiseye tatbiki olduğunu, tahkiki menât olduğunu, bunda tahriri menât ve tenkihi menâtın bulunmadığını, bir kavlin de tercih edilmediğini, sadece bir tatbik yani kendisinin yaptığı fıkhi bir çalışma olduğunu söylemektedir (Yazır, VIII, XII.).

Değerlendirme Ve Sonuç

Seferiliğin tespiti ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de ayet bulunmamaktadır. Sünnet olarak Hz. Peygamber'in uygulamaları bulunmakla birlikte özellikle Ebu Hanife ile diğer mezhep imamlarının hadis kabul kriterlerinin birbirinden farklı olması sebebiyle aynı hadislerden hüküm çıkarma yoluna gidilememiştir. Dolayısıyla farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu durumdan hareketle ifade edebiliriz ki, klasik dönem fakihleri yolculukla ilgili iki farklı kriteri dikkate almışlar. Biri mesafe diğeri ise zaman kriteri. Bu kriterler tespit edilirken normal yaya veya deve yürüyüşüyle gerekli dinlenme ve molalar da dâhil olmak üzere belirlenmiştir.

Cumhura göre yolculuk zaman hesabıyla orta yürüyüşle iki günlük yolculuk veya ağır yüklerle yaya olarak iki konaklık mesafedir. Bu mesafe de takribi olarak 88.7 km olarak hesaplanmıştır.

Hanefilerin çoğunluğuna göre yolculuk, orta yürüyüşle üç günlük bir mesafeden ibarettir. Buna "üç konak" veya "üç merhale"de denir. Bir kişinin o günkü şartlarda mütemadiyen hiç durmadan seyrü sefer yapamayacağı, günlük fecir vaktinden zeval vaktine kadar en az altı saat yolculuk yapabileceği kabul edilince, üç günlük yolculuk on sekiz saatlik bir zamana tekabül etmektedir. Bundan hareketle günümüzde karada mutat seyir vasıtası olarak kabul edilen otobüslerle on sekiz saatlik sürede yapılacak seyahatler, yolculuk hükümlerinin uygulanmasını gerekli kılmalıdır. Ancak bu üç günlük yol veya on sekiz saatlik yolculuk, son dönemlerde kilometreye çevrilmiş ve bu mesafe takriben 90 km. olarak belirlenmiştir. Bu belirlemenin ilim çevrelerinde kabul görmesi, klasik fıkıh kitaplarında yer alan bahsi geçen uygulamayı geçersiz kılmaktadır. Bu belirlemenin sebebi, ifade edildiğine göre çağımızda hızlı ulaşım araçlarının ortaya çıkması sonucu, üç günlük süre ölçütünü uygulamanın, seferilik hükümleri açısından neredeyse imkânsız hale gelmiş olmasıdır (Apaydın, I, 324.). Bu anlayışa göre yolculuk yapan kimse, süratli bir şekilde bu mesafeyi daha kısa sürede katederse yine seferi sayılmaktadır. Klasik dönem Hanefi fakihlerine göre ise 90 km lik mesafeye nasıl gidilirse gidilsin seferi olunmaz.

Bu konuda hüküm verirken sefer halinin namaz, oruç, kurban, mahremsiz yolculuğa çıkamama vb. şer'i hükümlerin değişmesine sebep olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü daha önce zikredildiği gibi seferi olmayan bir kimsenin seferilik hükümleri uygulamasına sebep olma söz konusudur. Bu bakımdan seferilik kriterleriyle ilgili bir değerlendirme yapmanın elzem olduğunu düşünmekteyiz.

Her şeyden evvel yolculuğun tanımıyla ilgili geçmiş dönemlerde yapılan değerlendirmeleri, İslam hukukçularının bulundukları dönem şartlarını dikkate alarak yaptıklarını söylemek mümkündür. Günümüz şartlarında ortaya çıkan seyir vasıtalarıyla, müçtehit imamlar ve sonrası dönemlerdeki seyir vasıtaları arasında çok ciddi farklar bulunmaktadır. Asrımızda yaygın seyir vasıtaları olan gemi ve uçaklarla harici mekânlarda geceleme ihtiyacı hissedilmeden yolculuk yapılabilmektedir. Kara yolunda da otobüsler kısa molalar hariç üç günün karşılığı olarak 72 saat hiç durmadan seyrüsefer yapabilmektedir. Aslında bu hızlı seyir vasıtalarıyla 72 saat yolculuk yapılması

halinde sefer hükümlerinin uygulanması gerekir. Ancak kolaylıkları ihtiva etmesi bakımından 72 saat üzerinde değil, 18 saatlik sefer mesafesi üzerinde karar kılınmıştır. On sekiz saatlik süre, üç günlük yolculuğa denk kabul edilmiştir. Ancak bu sürenin günümüzde üç günlük yolculuğa tekabül etmediğini söylemek mümkündür. 18 saatlik sürenin üç günlük yolculuğa tekabül etmesi mümkün olmayınca 90 km'lik mesafenin buna tekabül etmesi hiç düşünülemez.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Son dönemlerde tespit edilen ve neredeyse ilim erbabının üzerinde görüş birliğine vardıkları yaklaşık 90 km'lik mesafe kriteri değişmez bir ölçü müdür? Bu sorunun cevabını şöyle verebiliriz:

Seferilik mesafesi nasslarla kesin bir şekilde belirlenmemiştir. Taabbudi olmadığından değişmez de değildir. Üzerinde fikir yürütülebilir. Zira teknolojik gelişmeler, zaman ve mekân unsuruna dayalı olarak hükümlerin değişmesine neden olabilir. Bu gelişmelere paralel olarak seyir vasıtaları dünya nezdinde çok önemli değişikliklere uğradığından kriter olarak hala geçmiş dönemlerde yapılan yaya veya deve yürüyüşünü dikkate almak mümkün değildir. Günümüzde, hele hele ülkemizde bu şekilde yolculuk yapan kimse kalmamıştır. İnsanlar hangi vasıtalarla yaygın bir şekilde yolculuk yapıyorsa o vasıtaların dikkate alınması gerekir.

Ayrıca seferiliğin asıl illetinin meşakkat olduğunu söylemek mümkündür. Ancak meşakkat kişilere göre değişkenlik arz ettiğinden, meşakkat yerine sefer, illet olarak ikame edilmiştir. İletin sefer olduğunu dikkate aldığımızda, seferilik mesafesini kat edenlerin kolaylık hükümlerinden yararlanacağını söyleyebiliriz. İletin meşakkat olduğunu düşündüğümüzde ise, sefer mesafesinden daha az yerlere gidildiğinde kolaylık hükümlerinden istifade edilmesi gerektiğini söylememiz gerekecektir. Nitekim son dönemlerde ne şekilde, hangi seyir vasıtasıyla yolculuk yapılırsa yapılsın seferilik hükümleri için illet olduğu söylenen meşakkatin, kaçınılmaz olduğu kanaati mevcuttur. Ancak bu kanaatin isabetli olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü yolculuk fikrinde meşakkat olmakla birlikte, bizlerin yaptığı yolculukla, asr-ı saadetten bu yana yapılan yolculuklar arasında çok fark vardır. Günümüzde seyahatlerin yapıldığı konforlu araçları, yolculuk esnasında yeme, içme vd. ihtiyaçları en güzel şekilde karşıladığımızı, otel vb. yerlerde en güzel şekilde istirahat ettiğimizi, teknik imkânlar sebebiyle bulunduğumuz yerden birçok faaliyeti yapabildiğimizi dikkate aldığımızda, külfet içeren bir meşakkatin varlığından söz edemeyiz.

Günümüz yolculuklarında meşakkatin kaçınılmaz olduğu söylenirse, bu durumda aralarında sefer mesafesi olmayan bir "il"den diğer bir "il"e veya ilçeye ya da metropol ilin kendi içinde, mesleki veya gezi amaçlı yapılacak kısa mesafeli gidiş gelişlerde de bir çok insan için meşakkatin yokluğunu inkâr etmememiz gerekir. Meşakkatin varlığı veya yokluğuna göre kriter belirlemeye kalkılırsa 90 km den daha az mesafelere yapılacak yolculuklarda da sefer hükümlerinin uygulanması gerektiğini söylememiz gerekecektir.

Mezhep içerisinde mutlak otorite olmamakla birlikte İmam Muhammed'e ait kitapların mezhep içerisinde bir üstünlüğü vardır. O'nun el-Asl ve Kitabu'l-Hucce isimli eserlerinde de üç günden az bir süre yolculuk yapan kimsenin namazları kısaltamayacağı hükmü yer almaktadır. İmam Muhammed'in bu görüşü mezhep imamı Ebu Hanife'nin görüşüyle örtüşmektedir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e ait görüşlerin diğer müçtehitlerin görüşleriyle aynı seviyede olmayacağı aşikardır.

Hanefi mezhebinin muteber metinlerinden Kuduri'nin Muhtasar'ı, Merginani'nin Bidaye'si, Mevsili'nin Muhtar'ı gibi Zahiru'r-Rivaye olan, mezhep görüşünü nakletmek amacıyla telif edilmiş temel metinlerde de seferilik süresi üç gün üç gece olarak zikredilmiştir. İlim erbabınca da malumdur ki, görüş farklılıkları bulunduğu, Mütun-i Erbe'a durumundaki görüşler, diğer kaynaklarda yer alan görüşlere tercih edilir.

Sonuç olarak müçtehit imamlar ve sonraki dönemlerde kabul edilen kriterlerin esas alınması gerektiğinden hareketle, Elmalılı Hamdi Yazır'ın da kolaylıklar ihtiva etmesi sebebiyle kabul ettiği “18 saatlik mesafenin günümüz mutat seyir vasıtalarıyla kat edilmesi halinde seferilik hükümlerinin uygulanacağını” söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Kur'an- Kerim

Kütüb-i Sitte

Apaydın, H. Yunus, “Namaz”, *İlmihal I*, T.D.V. Yayınları, ts.

Baktır, Mustafa, “Seferilikte Azimet ve Rusat”, *Seferilik ve Hükümleri*, İstanbul, 1997.

Beyhaki, es-sünenü'l-Kübra, Hind, ts.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, 1975.

Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, 2015.

Darekutni, *Sünenü'd-Darekutni*, Kahire, 1996.

Desuki, Muhammed b. Ahmed, *Haşiyetu'd-Desuki ala Şerhi'l-Kebir*, ts.

Ebû Ca'fer et-Tahâvi, “Mahrem Bulunmaması Durumunda Kadının Haccı Meselesi”, Çev. Recep Cici, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, S.7, C.7.

Erdem, Suat, “İslam Hukukunda Seferiliğin Ölçütü”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2011, S.18.

İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, ts.

İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Mısır, 1968.

İbnü'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Beyrut, ts.

İbn Kudâme, *el-Muğni*, ts.

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, İstanbul, 1985.

Kâsâni, *Bedâyi'u's- Sanâyi' fi Tertîbi's-Şerâyi'*, Beyrut, 1986.

Koçak, Zeki, “Erzurum Müftüsü Osman Bektaş Hocanın Sefer Risalesi -Tahkikli Neşr, Tercüme Ve Değerlendirme-” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2015, S.43, s.66.

Komisyon, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, Beyrut, ts.

Kuduri, *Muhtasar (Lübab ile Birlikte)*, Beyrut, ts.

Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır, 1987.

Malik b. Enes, *el-Muvatta*, ts.

Merginani, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Müctedî*, İstanbul, 1986.

Özcan, Abdullah, “Fakihlerin Seferilikle İlgili Hadislerden Hüküm Çıkarma Usulleri”, *Seferilik ve Hükümleri*, İstanbul, 1997.

Remli, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, ts.

-
- Serahsi, *Kitabu'l-Mebsut*, Beyrut, 2009.
- Şelebî, Ebû Zeyd, *el-Miftah Şerhu Nuri'l-İzâh*, Mısır, 1985.
- Şeybani, Muhammed b. Hasan, *Kitabu'l-Hucce*, 2009.
- Şeybani, Muhammed b. Hasan, *el-Asl*, 2014.
- Şirâzi, Mühezzeb, ts.
- Yavuz, Yunus Vehbi, "Seferilik Şartları", *Seferilik ve Hükümleri*, İstanbul, 1997.
- Yaylalı, Davut, "Seferilik Hükümleri" *Seferilik ve Hükümleri*, İstanbul, 1997.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1970.
- Zuhayli, Vehbe, *Fıkhu'l-İbadat*, 1990.